

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Загородня А.А. – д.пед.н., професор,
г.н.с. відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Антропологічні ідеї щодо національної ідентичності

Розуміння національної та етнічної ідентичності, ідентичності країни та її діаспори залежить від поняття нації. Ще М. Грушевський зазначав важливість дослідження тих спільнот, які в історичній ретроспекції забезпечували ідентичність і життєдіяльність народів. На його думку, в історіософії «... головна увага повинна бути перенесена з історії держави на історію народу, суспільності. Політичне, державне життя, розуміється як чинник важливий, але поряд нього існують інші чинники – економічний, культурний, що мають часом менше, часом більше значення від політичного, але в кожному разі не повинні лишатись в тіні поза ним» [1]. Процес становлення загальноукраїнської ідентичності визначається історією формування українства, схему якого М. Грушевський визначив так: Київська Русь була не спільною державою східних слов'ян, а українською, спадкоємцем її була Галицько-Волинська держава. Після литовського й польського панування на українських землях українці відновили свою державу вперше за Хмельницького, а опісля – в Українській Народній Республіці 1917 р. Назва ж «українська нація», за свідченням Ю. Липи, вперше була вжита за часів Б. Хмельницького [1].

Письменники XIX і XX століть відігравали виняткову роль у творенні новочасної української національної ідентичності. Вони доводили, що як історичний феномен нація є соціокультурною, економічною, політичною та комунікативною єдністю людей, що забезпечує їм цивілізоване життя в межах світової спільноти. Нація створює

життєздатне суспільство й державу, які гарантують його безпеку та життєві інтереси. У сучасному світі саме нація виконує функцію носія мети (національна ідея) розвитку суспільства в цілому. Сьогодні все більша кількість дослідників визнає, що усвідомлення національної ідентичності, культурної самобутності, національної спадщини, історичних коренів та творчого потенціалу суспільства разом з іншими важливими чинниками є однією з рушійних сил розвитку нації і, зокрема держави. Тому формування національної ідентичності – це процес самовизначення людини і у реальних, і у символічних конструктах етнічного та національного простору.

Слова Драго Янчара про тожсамість його народу, яку за «браком реальних історично-політичних сил» утверджували «культура та література», можна застосувати й до української ситуації. [9]. Тут досить навести найяскравіші приклади: роль поезії Шевченка, Франка й Лесі Українки в тому процесі; модерніст Володимир Винниченко як перший прем'єр незалежної Української Народної Республіки; суспільний резонанс і політичний вимір літературної дискусії, що її започаткував Микола Хвильовий; суспільна та національна місія шістдесятників; врешті, роль, що її відіграли культурні діячі напередодні проголошення незалежності (поети Іван Драч як голова Народного Руху України, Дмитро Павличко та Павло Мовчан як лідери руху за повернення прав українській мові, театральний режисер Лесь Танюк як голова товариства «Меморіал»). Безперечно, дебати про ідентичність літератури, культури та нації, під час яких кристалізувалися різні візії українськості, відбувалися не лише серед інтелектуалів: вони поширювалися далі, зокрема, завдяки публічному дискурсові, пресі, телебаченню, радію та інтернету. Саме тому, визначальною засадою формування загальноукраїнської ідентичності є консолідація суспільства довкола цінностей українства. Адже для свого політичного, соціального, економічного та, зрештою, і військового становлення українське суспільство потребує колективної пам'яті,

колективної моралі, колективних цінностей. Для України, як справедливо зазначає О. Литвиненко, характерною особливістю розвитку протягом усіх років її незалежності була і, на жаль, залишається відсутність базового суспільного консенсусу щодо ідей і напрямів майбутнього розвитку [2].

Історичні витоки української ідентичності можна віднести до згадок топоніма «Україна», вперше зафіксованих у 1187 році у Київському літописі, через 130 років після смерті київського князя Ярослава Мудрого [2]. До того ж, як пише М. Моїсеєв (академік РАН), коли на Куликовому полі зійшлися орди Мамаєва та руське ополчення, з Червоної України князь Боброк привів рать. Тоді всі частини Русі називалися Українами; Московії на той час не було, це була Заліська Україна, Київ називався Дніпровською, а Галичина – Червоною Україною. Уперше феномен української ідентичності як проблема національного будівництва згадується у кириломефодіївців і Т. Шевченка. Лише у нього з'являється сучасне поняття Українська ідентичність: феномен і засади формування як уявленої ідеалізованої спільноти «і мертвих, і живих, і ненароджених», яка включає в себе всі стани, затираючи, як пише М. Рябчук, драматичний розлом між козацькою Україною (кочовою, лицарською) та селянською (осілою, землеробською) [5].

Українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Національній – тому, що вона не обмежується кордонами держави Україна, і в певному відношенні є тотожною громадянській ідентичності як феномену політичної нації. Етнічній – оскільки, по-перше, система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди не є загальноприйнятими, а по-друге, українці – не просто етнос, один із багатьох, який мешкає на теренах України, а етнос титульний, що дає назву країні, державі та її символам. Українську ідентичність мають також представники численної діаспори – і західної, і східної. Крім того, Україна, як і всі країни, теж має свою неповторну природну та соціокультурну ідентичність, на підставі якої формується і

внутрішній, і міжнародний імідж та бренд. Однак консолідуючою засадою будь-якого суспільства, у тому числі України, є загальнонаціональна ідентичність – ототожнення себе людиною з певною спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні, а й на емоційному семантико-міфологічному» [3].

Висновки. Сьогодні все більша кількість дослідників визнає, що усвідомлення національної ідентичності, культурної самобутності, національної спадщини, історичних коренів та творчого потенціалу суспільства разом з іншими важливими чинниками є однією з рушійних сил розвитку нації та держави. Тому можна стверджувати, що формування національної ідентичності – це процес самовизначення людини і у реальних, і у символічних конструктах етнічного та національного простору.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справи раціонального укладу історії східного слов'янства // *Вивід прав України*. Київ, 1991. С. 11.
2. [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.pravda.com.ua/articles/2009/05/21/3959372/
3. Загородня А. А. Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина ХІХ століття) як чинник сучасних освітніх змін. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. Київ: Видавнича група «Наукові перспективи», 2022. № 11(11). С. 95-106. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731946/>
4. Загородня А.А. Теоретико-методологічні засади осмислення соціально-антропологічного коду української філософії освіти в основі концепції людини М. Шлемкевича. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 86. С. 12-16.

<https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.1>

URL:

<http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/86/1.pdf>

<http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/86-2023>

<https://lib.iitta.gov.ua/735222/>

5. Литвиненко О. Українська національна безпека: стислий нарис // *Стратегічні пріоритети*. № 2. 2011 р. С. 123.

6. Рябчук М. Постколоніальний синдром. *Спостереження*. Київ : «К.І.С.», 2011. С. 184.

7. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. С. 49, С. 169.

8. Стегній О. Динаміка просторово-територіальної самоідентифікації населення // *Український соціум*. 2004. № 2(4). С. 67.

9. D.Janćar, Terra incognito, przeł.J. Pomorska, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa, 1993. s. 42.

Ізваріна О.М. – д.мист., доцент,
завідувач кафедри музичного мистецтва
ННІ театрального та музичного мистецтва
ПЗВО «Київський міжнародний університет»

Внесок вітчизняного митця і громадянина Петра Сокальського у формування демократичних цінностей в українському суспільстві другої половини XIX століття

Петро Петрович Сокальський (1832 – 1887) – видатний діяч української культури і українського музичного мистецтва. Сьогодні вже не викликає сумніву значимість його внеску у скарбницю національного надбання, проте ще зовсім недавно його творчість була забута співвітчизниками. У зв'язку з відродженням національної культури підвищився інтерес до його особистості і діяльності, особливо в Україні та в українській діаспорі. До творчості П. Сокальського у різні часи звертались відомі дослідники Т. Каришева, Г. Тюменєва, Л. Архімович, М. Гордійчук, Т. Булат, Л. Олійник, а також авторка цих рядків. Дослідники доклали багато зусиль щодо